

A TERMÉSZETGYÓGYÁSZAT ÉS A NÉPI ORVOSLÁS KAPCSOLATA

Napjainkban a köznapi szóhasználatban gyakran keverednek a népi orvoslás és a természetgyógyászat fogalmak. Ez a hibás fogalomhasználat azonban figyelmet érdemel és felkelti a tradicionális gyógyítás területével foglalkozó kutató figyelmét. Vajon miért van ez így, hogyan kerül e valójában két különböző gyógyítási rendszert jelölő fogalom egymás mellé, hibásan ugyan, de néha szinonim fogalomként alkalmazva?

A népi orvoslást már nagyon sokan definiálták, így ez a népi kultúrának jól körülhatárolható területét képezi. A természetgyógyászat – amelynek elnevezésére használják még az alternatív, komplementer, holisztikus gyógyászat szavakat is – fogalma korántsem ilyen jól definiált. Pietroni szerint az alternatív orvoslás bizonytalan pejoratív, nagy heterogén kategóriákat takar, amit úgy definiálnak inkább, hogy mi nem, ahelyett, hogy mi az valójában.¹ Ha nem is pontosan definiálva, a természetgyógyászat fogalmával olyan gyógyító és diagnosztikai tevékenységeket jelölnek, amelyek napjainkban nem tartoznak bele a professzionális orvoslás hivatalos gyakorlatába, és a népi vagy tradicionális orvoslás körébe sem. A professzionális orvoslás hivatalos gyakorlatán az egészségbiztosítás által finanszírozott tevékenységet értem, a népi orvoslásnál pedig az európai kultúrkörbe tartozó tradicionális orvoslásra gondolok.

A két gyógyító rendszer (népi és természetgyógyászat) közötti kapcsolat felvázolásánál három nagyobb korszakot lehet megkülönböztetni: 1. a XIX. századtól a XX. század közepéig, 2. az 1945-től 1989-ig tartó, 3. az 1989 utáni időszakot. Az első és második időszakról elmondható, hogy a két terület jól elkülönülő filozófiai és kulturális bázisra épülő rendszert alkotva egymás mellett működött ill. létezett. Vajkai Aurél népi orvoslás történetével foglalkozó tanulmánya is utal a két terület különbözőségére és egyben egymás melletti létezésére: „A betegség mindenestre sok – társadalmi, gazdasági és egyéb – különbséget elmos és az embereket közös nevezőre hozza, mégis a hivatalos orvostudományon kívül álló gyógyeljárások bizonyos csoportja csak meghatározott ismeretkörrel rendelkező réteget hódít meg. Ezért nem foglalkozunk az ún. természetes élet- és gyógymóddal, a nyerskosztdiétával, a pupilla- és arcdiagnosztikkal s egyéb hasonlóval.”² A két terület térben is elkülönült, ugyanis a városi lakosság alternatív terápiáját a természetes gyógymódok, a falusi lakosságét pedig a népi gyógymódok adták. A népi orvoslás az említett első korszakban a paraszti életformához kötődött, amelyből az következik, hogy működését is ezen életforma szabályozó faktorai határozták meg. A rendszeren belül két szinten folyt a gyógyítás, az egyik a specialisták, a másik az egyéni öngyógyítás szintje. A specialisták is ugyanabból a társadalmi rétegből származtak, mint a betegek többsége, ami a rendszer működése, felépítménye, fennmaradása szempontjából mindenképpen előnyt jelentett: egységes volt, a résztvevők hasonlóan gondolkodtak és végezték gyógyító tevékenységüket. A természetes gyógymódok olyan irányzatai sem hódították meg ezt a réteget, amelyeknek alapjai régen megvoltak a népi orvoslás gyakorlatában is, például a „hasonlót hasonlóval”

¹ Pietroni 1992. 565.

² Vajkai 1948. 2.

gyógyítás alapelve, vagy a vízgyógymódok, amelyek többek között parasztemberekől indultak el hódító útjukra.

Az első időszak természetgyógyászatát négy irányzat határozta meg: a homeopátia, a vízgyógymódok, a mesmerizmus és az életreformer irányzatok, amelyek egy-egy személyhez, vagy személyekhez kötődtek. A homeopátia Samuel Hahnemann (1755–1843) német orvos nevéhez fűződik. A vízgyógymódokkal kapcsolatban három nevet mindenképpen meg kell említeni, Vinzenz Priessnitz (1799–1851) sziléziai parasztemberét, aki Gräfenbergben vízkúrával és borogatásokkal gyógyított, Johann Schroth (1800–1856) lindeweisei fuvarosét, aki nedves meleget és speciális schroth-féle diétát, valamint Sebastian Kneipp (1821–1897) plébánosét, aki Vörishofenben víz és gyógynövény kúrákat alkalmazott.

A mesmerizmus Franz Anton Mesmer (1734–1815) német orvos nevéhez kötődik, akit a modern hipnózis előfutárának tekintenek a pszichiátria történetében. Mesmer 1775-ben dolgozta ki a „testi mágnesesség” elméletét, amely az emberi és állati delejesség feltételezésén alapult.

Az életreformer irányzatok közül jelentősebb név Emanuel Felke (1856–1926) neve, aki masszázssal, gimnasztikával és vegetáriánus étrenddel ért el sikereket. A nagyobb tömegeket megmozgató irányzatok közül a mazdaznant és a bicsérdizmust kell megemlíteni. A mazdaznan Otoman Zaradust Hanish (1844–1936) nevéhez kötődik, aki az 1900-as években tűnt fel Amerikában. Tanai gyorsan eljutottak Európába, így Magyarországra is. 1928-ban már magyar nyelvű folyóirata volt az irányzatnak. Az 1940-es évek elején kiadtak egy 11 kötetes sorozatot, amelyben a helyes nemi élettől az újjászületésig kaphatott az érdeklődő hasznos tanácsokat. A fent említett irányzathoz nagyon közel állt a bicsérdizmus néven ismertté vált életreformer irányzat. Magyarországi úttörője Bicsérdy Béla (1870–1951) volt, akit Európában is a nyerskoszt diéta prófétájaként tartottak számon. A bicsérdizmus a pusztai nyerskoszt diétánál többet jelentett: igényelte a hitet és a meggyőződést abban, hogy a reforméletmód meghosszabbítja az életet és mentesít a betegségektől.³ A természetgyógyászat felépítménye a professzionális orvosláshoz hasonlított, vagyis az említett irányzatoknak megvoltak az intézményei, folyóiratai is. A gyógyítás szinte csak a specialisták szintjén folyt, kivéve az életreformer irányzatokat, amelyek magukban hordozták az egyéni szinten is véghez vihető gyógyító tevékenységet. Például az említett mazdaznan sorozat is több ilyen kötet tartalmaz: „Mazdaznan öngyógy mód”, „Mazdaznan gyógylégzés és önismeret”, „Mazdaznan öndiagnosztika”. A két gyógyító rendszer egymás mellett működött, per-se feltehető, hogy volt némi kapcsolat közöttük. A „Hasonszenvi Lapok” 1866. évi száma egy helyen azt írja, hogy sok hasonszenvi sarlatán, kuruzsló működik vidéken, amely erre a feltételezhető kapcsolatra utal. Arra, hogy az említett irányzatok miért nem hódították meg a parasztságot több magyarázat is adható, de talán a legfontosabb a már említett egészséget alkotó gondolkodási rendszer, amelyben a népi gyógyítás gyakorlata folyt. Ebben az időszakban a paraszti közösség még erős volt. A közösség által elfogadott és gyakorolt népszokások, regulák szabályozták a hétköznapi élet apró mozzanatait, és az élet jeles napjait is. Ebben az erősen szabályozott rendszerben az íratlan hagyományokon volt a hangsúly. Mindezek mellett a természetgyógyászat folyóiratai is nehezen, vagy egyáltalán nem jutottak el a kis falvakba vagy tanyákra. De egy szegényparaszt, ha akarta volna, akkor is nagyon nehezen gyógyíttathatta volna magát a városi kórházban, vagy jelen esetben valamilyen természetes gyógymóddal gyógyító intézményben. Például a Hasonszenvi Lapok egyik száma közöl egy foglalkozás szerinti megoszlást a Bethesda Kórház Hasonszenvi Osztályán kezelt fekvőbetegeiről több évre vonatkoztatva.⁴ Ebben főként iparos emberek

³ Soós 1926.

⁴ Hasonszenvi lapok 1871. 183–189.

szerepelnek például ács, asztalos, mészáros, kovács, varrónő, néhány cseléd, akik talán faluról származó, városban szolgáló személyek lehettek.

A két terület kapcsolatára vonatkozó másik korszak az 1945 utáni időszak. 1945 után politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális változások következtek be. Az egészségügyet is átszervezték, és ebben a szocialista átszervezésben a természetes gyógymódoknak és intézményeiknek nem volt helye. A népi orvoslásnak sem, de az a szocialista korszakban is megmaradt a falvakban és a tanyákon, mert nem voltak intézményei, folyóiratai, amit egy politikai rendszerváltás megsemmisíthetett volna. A gyógyítás során a legnagyobb kockázatot a népi gyógyító specialisták vállalták, hiszen ők országos híresek voltak és maradtak 1945 után is. Ezeket a kuruzslással megvádolt embereket perekben hurcolták meg, pénzbüntetéssel sújtották, elzárással fenyegették, de hiába a rendszer működött.

Az ország egészségügyi ellátottságának fejlődésével, a paraszti életforma fokozatos megszűnésével, az információs csatornák kitágulásával a népi gyógymódok egyre inkább kiszorultak a gyakorlatból, azonban a népi emlékezetben továbbéltek.

Az 1989 után bekövetkezett politikai változás ugyancsak érintette a gazdasági és társadalmi élet minden szféráját. Felgyorsult és szabaddá vált az információáramlás, amely minden társadalmi réteget elért. Távoli kultúrák kerültek egymás mellé, gondolkodási rendszerek változtak meg, közösségek alakultak át ill. bomlottak fel. Gál Péter írja „A new age keresztény szemmel” című könyvében, hogy az emberekben nő az elveszettség érzése. A XX. század második felétől kibontakozó divatáramlatot new age-nek nevezik, amely a könyv szerzője szerint kulturális, filozófiai, vallási, orvosi, hírközlési, kereskedelmi területekkel függ össze. Tartalma számtalan csatornán érkezik a hétköznapi emberéhez.⁵ Hasonló volt a helyzet a természetgyógyászat esetén is, amely meghozta a terület felvirágzását és országos elterjedését. Napjaink természetgyógyászata már nem hasonlít az első korszak természetgyógyászatához. Ezt az újra megjelenő gyógyítási rendszert bonyolult kulturális, történeti, gazdasági összetevők szövevényes kapcsolata jellemzi. A népi orvoslással való kapcsolat felvázolásánál mindenképpen fontos kapcsolódási pont Mária Treben „Egészség Isten patikájából” c. könyvének magyar nyelvű kiadása, amely a természetgyógyászat 80-as évek végére eső sikertörténetében nagy szerepet játszott. A könyv nagyon rövid idő alatt egy millió példányban fogyott el, és 1990 óta számos újabb kiadást ért meg. Népszerűsége azonban nem a könyv tényszerű adatainak és nagyszerűségének tudható be, hanem sokkal inkább magyarázható azzal a tartalommal, ami találkozott a keresztény kultúrára épülő hagyományokkal, jelen esetben a tradicionális gyógyítás hagyományaival és egykori gyakorlatával. Oly annyira, hogy Erdélyben végzett gyűjtéseim során nemegyszer találkoztam a könyvben található teákkal, főzetekkel, amelyeket a füvesasszonyok beépítettek saját receptjeik közé. A könyv bevezetőjében Treben elmondja, hogy édesanyja halála után érzett készletet arra, hogy maga is a gyógynövények tudományával foglalkozzon. Úgy érezte, hogy egy földöntúli hatalom, maga a Szűzanya terelte erre az útra.⁶ A könyvben olyan elemek szerepelnek, amelyek a tradicionális orvoslásban is fellelhetők. Megvan a gyógyító specialista, aki akkor is tud segíteni, amikor az orvosok már nem tudnak, megvan a hagyományos úton szerzett ősi tudás, és van egy földöntúli segítőerő, aki mindezt a tevékenység irányítja. A természetgyógyászok körében végzett felméréseim során szintén találkoztam hasonló elemekkel. A nemorvos-természetgyógyászok, és a népi gyógyító specialisták jellemzőinek közös szempontok szerinti összehasonlítása is rámutatott a két terület több kapcsolódási pontjára. Csak néhány ezek közül:

⁵ Gál 1997. 130.

⁶ Treben 1990. 4.

- egyik csoport sem ismer reménytelen esetet. Az „orvosok nem tudtak segíteni”, vagy a betegeket nem kielégítő orvos-beteg kapcsolat motiváló ereje a tudós emberhez fordulásnál,
- a gyógyító személy természetfeletti erőkkel, hatalmakkal való kapcsolatteremtésének képessége,
- a csoda, a természetfeletti jel mindkét csoportnál előforduló alapélménye.

Csak a két gyógyító rendszerben a hiedelmek személyei és tárgyai esetenként megváltoznak.

Feltételezhető tehát, hogy nem a véletlen műve az, hogy egy ilyen tartalmú könyv nyomán fordult a tömegek figyelmé az alternatív orvoslás felé. Az 1945 utáni korszakra jellemző, hogy a főként egyéni szinten folytatott, és az emlékezetben még élő népi gyógyító gyakorlat találkozott a harmadik korszak természetgyógyászatát jellemző eszmearamlatokkal. Gál Péter szavaival tanúi vagyunk annak a folyamatnak, amelynek során a régebbi falusi gyógyítók is eltanulják az okkultizmus felújított világmépét, és nyugatról és keletről hazánkba áramló természetgyógyász módszereket.: „így aki eddig csak csontkovácskodott, most már ingázik is, aki eddig csak gyógynövényeket ismert és katolikus hittel Istenhez imádkozott, most már masszíroz is, és a reinkarnációban, valamint a gyógyító energiában hisz.”⁷ De a jelenség fordítva is igaz. Én is találkoztam olyan természetgyógyászokkal, akik a népi gyógyító hagyományok egy részének ismerőiként váltak természetgyógyásszá. Egyikük nagyanyja például füvesasszony volt, s gyermekkorában együtt szedték a füvet. Ezt a tudást ma természetgyógyászként is használja. A gyógynövény terápia mellett talpat masszíroz, bioenergiával gyógyít és ingázik is. Többségüknél fordított folyamat zajlott le, természetgyógyászként kapcsolta tudásához az emlékezetében őrzött népi gyógyító tudományt, amely persze természetgyógyásszá válásának folyamatában valamilyen szinten (tudat vagy tudatalatti) szerepet játszott. De ismerek olyan füvesasszonyt is, aki nem érzi magát a természetgyógyászok csoportjába tartozónak. Tartja velük a kapcsolatot, de ő ma is a női ágon átörökített füves hagyományok szerint gyógyít. Tudja magáról azt, hogy rendelkezik a bioenergetikai gyógyítás képességével, mert a természetgyógyászok mondták neki, de mivel nem érti mi ez, nem akarja használni.

Úgy tűnik az orvosi képzéssel nem rendelkező természetgyógyászok szerepükben és helyükben hasonlóvá válnak az egykori népi gyógyító specialistákhoz, valamint beépítik gyógyító módszereik közé a népi gyógyító hagyományok számukra még elérhető részét. S ezek után talán nem tűnik merésznek az a feltevés, hogy a jövőben a természetgyógyászat átalakítja napjaink népi orvoslását és talán átveszi annak helyét és szerepét is.

Irodalom

GÁL Péter

1997 A new age keresztény szemmel. Abaliget

PIETRONI, P.

1992 Relationship between general practice and complementary medicine. British Medical Journal. 305:564-6.

SOÓS Géza

1926 Bicsérdy Béla. A természetes gyógy- és új életmód feltalálója. Nagyvárad

⁷ Gál 1997. 68.

TREBEN, Maria

1990

Egészség Isten patikájából. Budapest

VAJKAI Aurél

1948

A magyar népi orvoslás kutatása. Budapest

Koltay, Erika

The relationship of naturopathy and popular healing

Today, in our everyday usage the notions of popular healing and naturopathy are often mixed. However, this wrong usage deserves attention and arouses the interest of the researcher dealing with the field of healing. Why is it so? How can it be that two notions representing different ways of healing, though wrongly, are sometimes used as synonyms. After a short historical introduction the essay sketches the connecting points of the two fields and their relationship to each other, which lead us closer to the question raised.

